

Davor Rodin

Pojam tehnokratizam i tehnokracija danas nipošto nije izoliran u kontekstu dijagnoza procesa u kojima živimo. Naprotiv, u istom kontekstu cirkuliraju srodni pojmovi: ekspertokratizam i ekspertokracija, scijentizam i scijentokracija, planokratizam i planokracija (Willms), kompjutorokratizam i kompjutorokracija, inženjerokratizam i inženjerokracija i slične kovanice.

Od Saint-Simona do Veblena, Burnhama (*The Managerial Revolution*), Gehlena, Schelskog, Freyera, Hansa Lenka, Simona Mosera, Hermanna Lübbecka do marksističkih oponentata Adorna, Horkheimera, Horthledera, Marcusea i drugih, ti su pojmovi u središtu rasprave.

Suvremeni teoretičari sistema iz redova politologa i sociologa koji nisu skloni marksističkom pristupu fenomenu tehnokratizma često se, poput Lübbecka, pitaju o porijeklu negativne konotacije pojma tehnokratizma i tehnokracije. Ti teoretičari drže da se pojam tehnokracije i tehnokratizma mora osloboditi ideoloških konotacija kako bi se doprlo do trezvenog, objektivnog uvida u stanje stvari suvremenih socijalnih i političkih sistema koji jednostavno ne mogu funkcionirati bez asistencije *kompetentnih stručnjaka*, tehnokrata.

Pod pojmom tehnokratizam odnosno tehnokracija ti teoretičari žele bezazleno plasirati i bez njihova plasmana evidentnu činjenicu da se u političke i privredne institucije infiltrira prirodoznanstvena i druga inteligencija koja sudjeluje u donošenju političkih odluka ili odluka koje imaju šire društveno značenje, bez obzira na to je li riječ o vodoprivredi, pomorstvu ili školstvu.

Spomenuti teoretičari smatraju neodrživim generalni marksistički prigovor da tehnokracija nije u stanju utjecati na složene socio-političke sisteme, jer po svom specijalističkom određenju nema primjereni pojam o cjelini društva, niti je kadra tematizirati ciljeve i svrhe društvenog napretka.

Marksističkom se prigovoru suprotstavlja teza da se povijesni razvitak cjeline društva ne može tretirati kao neki sistem svrhnog vođenja, već da je, naprotiv, mijenjanje socijalnih sistema, njihova individualizacija ono što ih čini prepoznatljivima, ono što konstituirá povijest. Za teoretičare nije problem u tome da tehnokraciji nedostaju globalne projekcije društvenog razvitka. Oni, naprotiv, problem vide u tome što tehnokraciji prečesto nedostaje dovoljna administrativna, organizaciona i politička brzina reagiranja na probleme neprestano promjenljivog položaja sistema. Tehnokracija, naime, prema njima, presporo uspostavlja znanstvenu kontrolu nad nenamjeranim i popratnim djelovanjima svrhovitog i racionalnog djelovanja koje sama pokreće. Tehnokracija je zbog nekog netematiziranog razloga neefikasna i to je, prema tim teoretičarima, njezin najveći nedostatak koji se, dakako, može aproksimativno ispraviti.

Neki teoretičari negativnu konotaciju pojma tehnokracija ne tumače u kontekstu marksističke kritike tehnokracije već, gotovo naivno, na osnovi procesa u kojem klasična upravljačka inteligencija, prije svega pravnička, filozofska, uopće humanistička, ili, kako se kaže, jurističko-hermeneutička, gubi utjecaj u suvremenim socio-političkim i ekonomskim sistemima na račun prirodoznanstvene inteligencije. Ono što se i s jedne i s druge strane prigovara tehnokraciji jest njezina još uvelike premala brzina kojom ona politički, socijalno i administrativno relevantno znanstveno znanje pretvara u socijalno, političko, administrativno djelovanje.

Takve odredbe tehnokracije, bez obzira na to jesu li inspirirane kritikom marksizma, ili se daju imanentno sa stajališta suvremene teorije sistema (njegove efikasnosti, reprodukcije, perspektiva), dapače, sa stajališta marksističke kritike teorije sistema kao najrecentnije apologije suvremenog kapitalizma, ne prelaze okvire ideološkog prijepora.

Marxu vjernije određenje pojma tehnokracije i tehnokratizma mora se pitati o porijeklu tehnokracije i tehnokratizma u suvremenom znanstvenotehničkom sistemu proizvodnje života koji je podjednako karakterističan za kapitalističke i socijalističke zemlje.

Pri tome valja odmah naglasiti da tehnokratizam kao oblik obnašanja društvene moći i tehnokracija kao posebni društveni sloj koji disponira društvenom moći nipošto tu moć ne zahvaljuju ni pukoj stručnosti i kompetentnosti ni slučajnoj činjenici prisutnosti u nekom političkom tijelu. *Tehnokrati nisu znanstvenici, niti su znanstvenici tehnokrati.* Jedna od dominantnih osobina tehnokrata jest, svakako, to što on zna i može znanstveno znanje iz odgovarajućeg područja posredovati u administrativno i političko djelovanje. Takav talent ponajčešće nedostaje znanstvenom istraživaču, ali i birokratu, demagogu, tribunu, retoru, zaslužnom građaninu, ratnom veteranu, jednom riječju, klasičnom političaru kojem je znanost posve nepoznata zemlja. U općoj nekompetentnosti, koju svi javno priznaju i zbog koje klasični političar i birokrat više ništa ne razumiju, a istraživač skromno samuje u uskim granicama svoje struke, vladaju tehnokrati koji posreduju znanstveno znanje u osobnu, društvenu i političku moć.

Univerzalna nekompetencija na kojoj tehnokracija gradi svoju moć izrasta iz procesa najrecentnije scijentifikacije reproducionog procesa, dakle na tlu postojećega državnog kapitalizma. Nekompetencija upravljačkih

struktura općenito je znak da je zajednica zrela za određene promjene. Dakako, pitanje kompetentnog upravljanja zajednicom staro je koliko i ljudski rod. Platon je smatrao da su filozofi, kao takozvani eksperti za općenitost, kako se to danas kaže, pozvani da kompetentno vode zajedničke poslove u državi. Ti specijalisti za općenitost, čak i onda kada nisu filozofi, danas nalaze svoja radna mjesta kao koordinatori timskog rada. No time što je problem upravljačke kompetencije prastar nije nipošto rečeno da se u naše vrijeme kasnog kapitalizma ne javlja u posebnom povijesnom osvjetljenju.

Da bi se razumjela bit suvremene tehnokracije i tehnokratizma, potrebno je razmotriti karakter suvremene reprodukcije života koja porađa i suvremeno pitanje o kompetentnom, odnosno nekompetentnom upravljanju složenim socio-političkim sistemima.

Kako je već naglašeno, osnovno obilježje suvremene reprodukcije života ne počiva više na tradicionalnoj primjeni znanstvenih otkrića u industriji i drugim područjima društvenih odnosa. Danas nije riječ o primjeni znanstvenog znanja u industriji, već o *industrijskoj proizvodnji znanja ili o znanstvenoj proizvodnji znanja*. Znanost sve manje istražuje po narudžbi i zato da bi njezino znanje bilo negdje drugdje primijenjeno, već sve više istražuje radi znanja samog, kao najdjelotvornijeg sredstva znanstvene dominacije u svjetskim razmjerima.

Treba, međutim, utvrditi u kojim se okvirima razvija suvremena znanstvena proizvodnja znanja, ili nova industrija znanja. Opći okvir unutar kojeg se razvija suvremena industrija znanja ostao je, uza sve opisane transformacije, *robní model*. Sada je odlučujuće da se utvrdi kako se znanje kao ekskluzivni proizvod industrije znanja ponaša u okvirima suvremenoga državnokapitalistički transformiranoga robnog modela.

Neposredno znanje nije samo sobom prikladno za robnu razmjenu, najčešće je ono mogućim dobavljačima *posve nerazumljivo*. Tko je od poslovnih ljudi, pa i tehnokrata, početkom ovog stoljeća u Einsteinovoj teoriji relativnosti mogao prepoznati tržišni artikl izuzetne razmjenske vrijednosti. Da bi izvorno znanje poprimilo karakteristiku robe, tj. razmjensku i upotrebnu vrijednost, koje su mu kao znanju posve strane, mora se izraditi u dva posebna oblika: u *razumljivu informaciju* i u *tajnu*.

Samo *tajna informacija* ima karakteristiku razmjenske vrijednosti, jednako kao što samo *razumljiva informacija* ima svojstvo upotrebne vrijednosti.

Što su, dakle, razumljiva informacija a što tajna kao nužna svojstva znanja kao robe?

Informacija je precizno stilizirana uputa za ponavljanje i umnožavanje (multiplikaciju) nekog prethodno prototipski ili znanstveno izvedenog postupka. Kupca informacije ne zanima složen i dugotrajan istraživački postupak kojim se došlo do elektromagnetskog prijenosa žive slike na veliku udaljenost. Njega zanima može li se taj postupak u obliku televizijskog prijemnika i predajnika masovno umnožavati. Naime, samo onaj postupak

i onaj znanstveni proizvod koji se može neograničeno umnožavati udovoljava zahtjevima kapitalističke racionalnosti. Informacija je, dakle, onaj radikalno reducirani i ogoljeli rezultat istraživačkog postupka koji neposredno može poslužiti za umnožavanje neke znanstvene tekovine. Informacija u uvjetima robne proizvodnje predstavlja standard, ili onu mjeru znanja u kojoj se ono pojavljuje na tržištu. Informacija kao mjera znanja identična je mjerama klasičnih proizvoda koji se na tržištu također pojavljuju u svojim standardima: kilogramima, kilovatima, metrima, litrama, pondima i slično.

Čisto znanstveno znanje u kontekstu svoje istraživačke geneze nije upotrebljivo za razmjenu. Pretvaranje neposrednog znanstvenog znanja u *publični njegovih aspekata i razvojnih perspektiva* u općerazumljivu i lako primjenljivu informaciju zahtijeva određeni tehnološki i komunikacijski zahvat. Tehnološkim se zahvatom vrši redukcija i racionalizacija mukotrpane znanstvene geneze nekog znanja, dok se komunikacijskim zahvatom prevladavaju govorne, simboličke barijere koje svako znanje razdvajaju od običnog razumljivog govora. Tek tako tehnološki i komunikacijski preparirano znanje predstavlja *informaciju* koja se može tržišno plasirati i kojom je, *prema stupnju nadležnosti* rukovalaca, moguće relativno lako raspolagati i upravljati.

Tajna kao oblik razmjenske vrijednosti znanja nipošto nije laiku nerazumljivo znanstveno znanje. Ovdje nije riječ o tome da je Einsteinova teorija relativnosti u svojoj znanstvenoj simbolici za laika tajna. Naprotiv, u analiziranom kontekstu robnog oblika znanja tajna je reducirana na *skrivenu informaciju*, ili informaciju koja je *izrađena u tajnu*. Informacija mora biti izrađena u tajnu, jer samo tajna informacija ima razmjensku vrijednost. Da je informacija o proizvodnji atomske bombe 1940. godine bila objavljena u dnevnoj štampi, ona bi stajala kao i dnevne novine, a vrijedila je koliko i pobjeda u najkrvavijem i najskupljem ratu.

Suvremena proizvodnja znanja u uvjetima još uvijek funkcionirajućeg robnog modela zahtijeva dodatne financijske napore da se to znanstveno znanje tehnološkim i komunikacijskim zahvatima i uređajima izradi u samom znanstvenom znanju strane i neprijateljske oblike *informacije i tajne*.

Imaju li se na umu ti na tragu Marxova pojma proizvodnje života otkriveni mehanizmi njegove suvremene reprodukcije, tada pada novo svjetlo na suvremeni problem tehnokracije i tehnokratizma kao subjekata suvremene društvene moći.

U svim razdobljima svjetske povijesti bio je pri rješavanju određenih zadataka potreban kompetentni stručnjak, specijalist. Tehnokrat, međutim, nije naprosto specijalist za određenu djelatnost, već čovjek koji neko specijalno znanje znade prevesti u društveno, političko, ekonomsko djelovanje. Dakako, ni takav tip proizvođača nije u historijskoj diobi rada nepoznat. Egipatski su svećenici astronomske uvide izradili u religijske obrede pomoću kojih su upravljali svjetinom.

Suvremeni tehnokrat, kao pripadnik jednog društvenog sloja, i tehnokracija, kao oblik disponiranja društvenom moći, razlikuju se od takve definicije koja, doduše, još prevladava u većini analiza tih fenomena.

Današnji tehnokrat koji historijski nasljeđuje državnog birokrata, ili državni birokrat koji se transformira u tehnokrata nije onaj tip stručnjaka koji neko znanstveno znanje naprosto prevodi u političko, ekonomsko, društveno djelovanje, već stručnjak koji znanstveno i svako drugo posebno znanje izradi u razumljivu informaciju i tajnu informaciju, i to posve konkretnim tehnološkim i komunikacijskim zahvatima.

Proizvodnja informacija i tajni te tehnološko i komunikacijsko manipuliranje s tim preparatima izvornih istina i znanstvenih uvida predstavlja u ishodište konstituiranja tehnokratske moći, moći njezinih socijalnih nosilaca — tehnokrata.

Svojom djelatnošću tehnokracija trenutno zadovoljava socijalne, političke i ekonomske potrebe suvremenog buržuja i suvremenoga državnog birokrata, jer ona je ta koja znanju kao proizvodu moderne industrije znanja podaruje robnom tržištu primjeren oblik informacije što kupcu istovremeno *otkriva i prikriva* istinu koja se *skriva* iza informacije.

Tko je prisiljen kupovati informacije, taj nikada ne zna kakve je sve tajne zajedno s njima donio u torbi. (Kupci modernih tehnologija najživlje osjećaju razorno djelovanje obmane koju su skupo platili zajedno s tehnologijom).

Univerzalna manipulacija javnim mnijenjem svjetskim tržištem roba i novca zbiva se posredstvom proizvodnje informacija, dezinformacija i tajni kao posebno izrađenih i posebnim svrhama namijenjenih stilizacija nekog prethodno raspoloživog izvornog znanja. S tog stajališta tehnokratske proizvodnje informacija i tajni, svako je znanstveno ili bilo koje drugo izvorno znanje samo *polufabrikat* za tehnološku i komunikacijsku proizvodnju informacija i tajni, a tu posljednju obradu znanja obavlja tehnokracija.

Znanost kao razorno oružje prosvjetiteljstva u borbi protiv religijskog misticizma pretvorila se tako u rukama suvremenih tehnokrata u svoju jednako razornu suprotnost, u opskurantizam.

Dakako, proizvodnja informacija i tajni ili tajnih informacija postupno zahtijeva novu, specifičnu tehnologiju kojom se znanje izrađuje u informacije, a zatim komunikacijski divulgira. Na tragu udovoljavanja tom zahtjevu razvila se čitava vojno-policijska strategija čuvanja izvornog znanja i njegovih proizvođača (trustova mozgova). Stvoreni su posebni, šiframa čuvani, komunikacijski sistemi prijenosa izvornog znanja do mjesta njegova izrađivanja u raspoložive informacije, a zatim i tehnologija divulgacije informacija i dezinformacija. Posebna se energija troši da bi se prikupljanjem najrazličitijih, često banalnih, informacija i njihovom obradom doprlo do onog izvornog znanja koje leži u njihovu temelju, te tako špijunaža i detekcija postaju univerzalna potreba suvremenih konkurentnih socio-političkih i ekonomskih sistema.

Ne ulazeći dalje u fenomenologiju tehnokratskog obnašanja političke i društvene moći, treba reći da je suvremena tehnokracija izrasla na tlu znanstvene proizvodnje znanja koju je organizirala državna birokracija boreći se tim sredstvom protiv autarhije klasične buržoazije. Ponegdje je

tehnokracija još u službi stare birokratske političke vlasti i starih društvenovlasničkih odnosa, a ponegdje se već etablirala kao jedina i isključiva društvena moć koja razara maglu društvenovlasničkih odnosa time što raspolaganje društvenim bogatstvom ne zaodijeva u forme političke ideologije, već njima upravlja prema zakonima znanstvenog raspolaganja izvorima života. Izvori egzistencije svakog pojedinca više nisu regulirani i disponirani institucijama društvenog vlasništva, već zakonima znanstvenog uma koji meritorno određuje preduvjete zdravstvene, genetske, obrazovne, prehrambene, anatomske, fiziološke, kulturološke, hereditarne itd. egzistencije individue kao objekta i subjekta istraživačke prakse.

Pogrešno je, stoga, tehnokraciju poistovjetiti s vladavinom stručnjaka, jer tehokrat nije stručnjak u tradicionalnom smislu specijalista za takozvano pojedinačno ili općenito znanje. Tehokrat je »stručnjak« koji zna sve što je izvorno pretvoriti u informaciju i tajnu te u takvoj proizvodnji čija je sirovina izvorno znanje i iskustvo utemeljiti svoju vlastitu, grupnu i statusnu moć.

Moć tehnokracije moguće je svjetsko-historijski slomiti samo onda ako se uspije prevladati robna proizvodnja znanja, a to danas nije nikakav apstraktni utopistički zahtjev. Proizvodnja znanja nije identična proizvodnji informacija i tajni ni u bitnom ni u tehnološkom smislu. Znanstvena proizvodnja znanja proturječi tehnokratskoj proizvodnji informacija i tajni na isti način na koji proizvođač cipela nije bezuvjetno i robni proizvođač. Pa ipak, proizvodnja cipela i znanja nisu dvije podjednake forme izvornosti. Cipela može neposredno biti i roba, ali znanje nije neposredno roba. Da bi znanstveno znanje postalo roba, treba razviti posebnu tehnologiju kojom se ono pretvara u robu, a takva transformacija izvornog znanja u robu posredstvom posebne tehnologije i komunikacijskih sistema apsurdni je trošak koji, naposljetku, mora slomiti kapitalističku racionalnost u proizvodnji relativnog viška vrijednosti. Apsurdno je, naime, proizvoditi jednu tehnologiju što proizvodi znanje i inovacije i drugu, jednako složenu, koja to izvorno znanje tehnološki i komunikacijski *šifrira* u robu, u znanje opskrbljeno svojstvom informacije i tajne.

Suvremena država koja razvija suvremenu industrijsku proizvodnju izvornog znanja raspolaže nekom čudnom »tvari« koja se kviri i pretvara doslovno u ništa čim se obznani. Stoga se sistem državnog kapitalizma, uz »inovatorsku funkciju tehnokracije« u svim sektorima svog očitovanja, pretvara u *konspirativni sistem* koji svaku inovaciju, koju faktički potiče, istovremeno nastoji najrigoroznije zatajiti, zabašuriti, restringirati. No, konspirativni sistem kao načelo proizvodnje života, makar i najuže grupe vladajućih disponenata znanja, proturječi biti znanstvenog istraživanja koje je moguće samo u sve širim grupama međusobno dokraja otvorenih istraživačkih ideja i inicijativa. Stoga se takav konspirativni sistem može održavati samo posredstvom sile. Konspirativna proizvodnja inovacija pretvara se pomoću sile u svoj patološki oblik, u *sistematsku proizvodnju konspiracija*.

Međutim, svaka sistematska proizvodnja konspiracija dovodi svaki, pa i socio-politički i ekonomski sistem proizvodnje života do dvije, takvom

sistemu nepodnošljive i njemu samom neizlječive, bolesti, do *nekompetentnosti i neinformiranosti aktera sistema*.

Kada se danas pitamo za »historijske implikacije tehnokratskog razvitka«, tada nakon skicirane geneze njegova nastajanja u krilu državnog kapitalizma možemo upozoriti i na njegove elementarne slabosti, koje će ga svjetsko-historijski ugušiti zajedno sa svim formama historijski preforisane robne proizvodnje koja, naposljetku, nije u stanju da se permanentno kvantitativno transformira. Robna proizvodnja znanja u obliku informacija i konspiracija posljednji je visoko derivirani oblik robne proizvodnje, koji ova ne može preživjeti jer ne može platiti troškove proizvodnje i primarnog znanja i njegove informacijske prerade.